

MIDDLE-INCOME TRAP AND IT'S IMPACT FROM THE REGIONAL PERSPECTIVE

Lucie Kamrádová¹, Lukáš Vomlela²

Abstract

One of the most relevant topics that in today's changing society is the issue of the middle-income trap. From this point of view, small and medium-sized enterprises from a regional point of view are considered one of the key factors for the development of the economy in all modern states, with regard to new sources of innovation, jobs and the driving force for the economy. Among other things, these factors lead to the development of the economy at the regional level. In the last few years, regions in the Czech Republic have become increasingly active actors influencing the dynamics of regional development considering the promotion of the model of multi-level governance together with the principle of subsidiarity in the European Union, which presumes cooperation of all levels of public administration in order to prevent face many different problems more efficiently. The presented text aims to analyse the current role of the Moravian-Silesian Region and its possibilities to influence the current situation and to evaluate whether the regions in the Czech Republic have sufficient tools in order to prevent the Middle-income trap problem.

Keywords

Middle-Income Trap, Region, Regionalization, Entrepreneurs

I. Úvod

Problematika pasti středního příjmu (Middle-income trap), je řešena již několik desetiletí v různých zemích ve vztahu k jejich ekonomickému a regionálnímu rozvoji. Ve své podstatě vyjadřuje investice do infrastruktury a vzdělávání, tedy do budování vysoce kvalitního vzdělávacího systému, který pak podporuje kreativitu a průlomy ve vědě a technologiích, které lze uplatnit „vrátit“ do ekonomiky. Existuje několik pohledů na danou problematiku a jedním z možných řešení je právě podpora malého a středního podnikání, které vytváří prostor pro faktory, a tímto tak past středního příjmu snižují. Nejedná se však jen o samostatné malé a střední podnikání, ale o vztah mezi touto formou a systémem vzdělávání a podpory státu. V tomto ohledu se tak vytváří pomyslný trojúhelník vztahu malé a střední podnikání – vzdělávání – stát. Tato problematika se týká však celého okruhu činností, a ohrožuje nejen jeden vyspělý stát. V roce 2017 Evropská banka pro obnovu a rozvoj (dále jen EBRD) upozornila na fakt, že zemím střední a východní Evropy hrozí uvíznutí právě v pasti středního příjmu. Důležitou roli zde pak hraje také region, regionální specifika a politické strany, které v uvedené oblasti mohou poměrně značně tuto situaci ovlivnit. Text se zabývá nižšími úrovněmi správy, především z důvodu uplatňování konceptu „multi-level“ governance v současné Evropské unii. V rámci tohoto modelu již vlády národních států pro přijetí rozhodnutí nedisponují dominantním postavením, jak tomu bylo v dřívějších obdobích, přičemž v současné době je moc rozptýlena z centrální úrovně na nižší úrovně (regionální), příp. lokální a na další nestátní aktéry (Bache, Flinders 2004). Tento rys se stal velmi důležitým pro celou Evropskou unii, v níž se uplatňuje koncept víceúrovňové správy a princip subsidiarity, přičemž v řadě oblastí sehrávají velmi důležitou roli i regionální orgány. Cílem příspěvku je analyzovat postavení současného Moravskoslezského kraje v rámci politického systému České republiky, jeho možnostem ovlivňovat ekonomický rozvoj a jeho schopnostem předcházet negativním dopadům pasti středního příjmu v dlouhodobém časovém horizontu. Z tohoto důvodu jsou v textu identifikovány hlavní faktory, klíčové pro předcházení pasti středního příjmu. Přestože

¹ Faculty of Public Policies, Silesian University in Opava, Bezručovo náměstí 885/14, 746 01 Opava, Czech Republic.
E-mail: Lucie.Kamradova@fvp.slu.cz.

² Faculty of Public Policies, Silesian University in Opava, Bezručovo náměstí 885/14, 746 01 Opava, Czech Republic.
E-mail: Lukas.Vomlela@fvp.slu.cz.

celostátní úroveň disponuje celou řadou makroekonomických nástrojů, v důsledku decentralizačních procesů vznikl určitý prostor pro ovlivňování regionálního rozvoje i dalšími aktéry, přestože je jejich role méně výrazná. V tomto ohledu představují krajské politické reprezentace přirozené aktéry, disponujícími určitým potenciálem, který je určován kompetencemi orgánů kraje, finanční samostatností krajů a schopností krajských politických elit prosazovat své zájmy na celostátní úrovni. Předložený text chce zodpovědět otázky: *Jaké jsou ale příležitosti proto, aby jednotlivé státy, potažmo Česká republika pasti středního příjmu předcházela?; a jsou krajské politické elity vybaveny dostatečnými nástroji pro předcházení pasti středního příjmu?*

II. Teoretické vymezení pasti středního příjmu a její vztah k podnikání a vzdělávání

EBRD rozumí pasti středního příjmu stav, kdy země sice do jisté míry zbohatla, což je obvykle na úroveň 1–2/3 HDP na hlavu, nicméně vyčerpala své dosavadní konkurenční výhody, a to obvykle zejména v podobě levné pracovní síly. S ohledem na výše uvedené, se jí pak nedaří najít jiný růstový model. Právě evropská banka upozorňuje, že v mnoha zemích existují dokonce skupiny, které mají zájem na tom, aby se dosažený stav již nezměnil. V návaznosti na to zdůrazňuje, že žádná všeobecně fungující obrana před uvíznutím ve středo příjmové pasti neexistuje, některá doporučení však sama vydává. Mezi ně patří tyto faktory: vytváření prostoru pro vznik a růst nových firem; vyhýbání se přehnané regulaci pracovního a kapitálového trhu; investice do infrastruktury; důraz na zlepšování životního prostředí. Tato doporučení platí všeobecně, nicméně pro Českou republiku, která se nechala již téměř před patnácti lety vyškrtnout ze seznamu zemí, kterým EBRD svými úvěry a radami pomáhá, a jež jsou minimálně podnětem k diskuzi. Česká republika prošla pro roce 2008 šesti lety střídání relativně krátkých recesí a nevýznamných a krátkých období konjunktury, které se v zásadě do konce roku 2014 vykompenzovaly.

Česká republika však není např. technologickým lídrem, který na základě domácího výzkumu a vývoje produkuje v globálním měřítku špičkové výrobky, které přinášejí vysoké zisky pro domácí ekonomiku, dobře placenou práci a vysoké příjmy pro státní pokladnu, což není chybou samotné České republiky a jejich veřejných politik. Celková situace tedy evokuje myšlenku, jenž je jedním z primárních cílů textu, a to podpora malého a středního podnikání, ve kterém se otevírá prostor pro inovace a originální myšlenky a řešení. Uvedené pak ruku v ruce doplňuje rozvoj lidského kapitálu spojeného převážně s kvalitním vzděláváním podporující kreativitu vedoucí, k již zmiňovaným inovacím a kreativním řešením. Zde je nutné poukázat na to, že Česká republika má možnosti a rezervy na uvedené problematice pracovat. Její systém vysokého školství, ale také učňovských oborů je na velmi vysoké úrovni, nicméně podpora podnikání a vedení k němu je ze strany státu mnohem menší, než by bylo žádoucí.

V návaznosti na výše uvedené je nedílnou součástí cesty z pasti středního příjmu a jejího předcházení, vytvoření vzdělávacího systému, který inovace a kreativní myšlení podporuje. V České republice je systém vzdělávání na všech úrovních neodmyslitelně podloženo zákonem. Na trhu také existuje velké množství vzdělávacích agentur, které nabízejí množství rekvalifikačních kurzů, mimo jiné také například aktivní politika zaměstnanosti, která je garantovaná státní politikou. Nicméně právě vzdělávací systém a trend vysokých škol, které se v současné době snaží co nejvíce reagovat na situaci na trhu práce, jsou jednou z možností, jak vychovávat kreativní jedince s potenciálem zaplnit prostor pro zakládání malých a středních firem. V reakci na výše uvedené, lze však upozornit na prostor, který se v posledních letech v rámci vzdělávání v České republice rozvíjí, a to především učňovské obory bez maturity a učňovské obory s maturitou. Právě absolventi tohoto stupně vzdělání mají ty největší předpoklady pro zakládání malých a středních podniků s inovativními prvky, a možnostmi spolupráce s firmami, které participují na jejich vzdělání. Je však otázkou diskuze do jaké míry je na uvedený stupeň vzdělávání připravit tak, aby se mohli považovat za sebevědomé absolventy s vizí, založit si svou vlastní společnost, která definici malého a středního podnikání naplňuje.

Jako dobrý příklad praxe na území České republiky působí Asociace malých a středních podniků ČR (dále jen AMSP ČR), která se prezentuje jako otevřená, nepolitická platforma pro malé a střední podniky, dále živnostníky, a organizace z celé České republiky. Kromě návrhů legislativy se zabývá

také tématy jako je export, inovace, financování či vzdělávání, které naplňují podmínky potírání již zmíněné problematiky pasti středního příjmu. Ve spolupráci se svými partnery AMSP ČR průběžně realizuje projekty cílené na aktuální otázky ve své oblasti působení, podporované výzkumy trhu apod. V roce 2020 realizovala AMSP ČR výzkum zaměřený na to, jak podnikatelské subjekty pohlížejí v dnešních podmínkách na inovace v malých a středních firmách. Uvedeného výzkumu se účastnilo tři sta firem (37 % z nich bylo typu rodinná firma). Hlavní závěry z provedeného výzkumu jsou velmi zajímavé, jelikož neodpovídají katastrofickému scénáři nepřipravenosti malých a středních podniků na neočekávanou pandemickou situaci, a s ní spojené restriktce, které v době pandemie firmy řešili. AMSP ČR v prezentaci výsledků uvádí, že firmy ani v době pandemie neplánují přestat s investicemi do inovací. Více než 90 % tyto investice plánuje, nejčastěji jde o plány na technologické inovace. Zároveň také firmy plánující investice, předpokládají (45 %), že pandemie může jejich plány zpomalit. Dále se shodují na tom, že jsou pod tlakem, a nemají tolik prostoru pro rozvoj aktivit. V důsledku těchto ukazatelů, více než polovina dotazovaných firem hovoří o zodpovědnosti státních subjektů směrem k firmám. Překvapivý je poznatek v oblasti rodinných firem, které se ve financování inovací oproti ostatním, více spoléhají na bankovní úvěry, a již méně na dotace. Velmi pozoruhodné jsou pak výsledky provedeného průzkumu z roku 2021, který probíhal v únoru tohoto roku, a zaměřil se na OSVČ a majitele firem, jednatele, ředitele malých a středních podniků o velikosti 4–250 zaměstnanců. Zde jsou již vidět důsledky korona virové pandemie a obavy, které z uplynulého roku vyvstaly. Mezi hlavní závěry tohoto průzkumu asociace uvádí například, že 2 ze 3 malých a středních podniků byly negativně zasaženy situací kolem Covidu-19. Hlavní a nejčastější příčinou je rovněž pokles zakázek, nebo nutnost přerušit/omezit činnost. 3 z 10 podniků musely na základě této vzniklé situace sáhnout do finančních rezerv. Stejný poměr firem odkládal kvůli pandemii investice. Pokud jde o formy pomoci, nejčastěji podniky využívaly kompenzační bonus a Program Antivirus. 4 z 10 podniků nevyužily žádnou formu výpomoci. Ve výhledu pro rok 2021 se podniky neshodnou – růst i pokles obrátů očekává přibližně stejný podíl podniků. Mírná většina (55 %) negativně zasažených podniků očekává, že zotavení se z krize jim bude trvat více než rok (AMSP ČR, 2021). V roce 2022 byl pak proveden výzkum, který se zaměřil na aktuální situaci malých a středních podniků vzhledem k dalším faktorům, které je mohou ovlivňovat. Například energetická krize, nebo válka na Ukrajině. Z podrobného dotazování vyšlo najevo, že situace v české společnosti ovlivňuje silně podnikání malých a středních firem. 92 % firem se potýká s vysokou inflací, 86 % s energetickou krizí, 70 % ovlivňují dopady války na Ukrajině a 63 % se potýká s nedostatkem surovin/vstupů (AMSP ČR, 2022). I přes výše uvedené, žádná z dotazovaných MSP neměla v plánu svou činnost ukončit.

III. Moravskoslezský kraj jako politický prostor

Podstatné části území dnešního Moravskoslezského kraje představují velmi zajímavý případ z důvodu zásadního ekonomického rozvoje. Proces průmyslové revoluce v průběhu 19. století, kdy docházelo k zavádění rozvoje hornictví a hutnictví, byl dán především formou výrazných procesů industrializace současného Ostravska a Karvinska. Průmyslová revoluce iniciovala celou řadu zásadních procesů, v jejichž rámci došlo k výrazné proměně především průmyslových oblastí. V průběhu tohoto procesu představovalo město Moravská Ostrava a jeho okolí, společně s územím Těšínska nejdůležitější průmyslové centrum Rakousko-Uherska. (Kamusella 2009). Význam tohoto regionu byl umocněn i vznikem Československa, kdy tyto průmyslové oblasti představovaly především nejdůležitější průmyslové centrum v novém státě. (Przybylová 2013). V období komunismu mezi lety 1948 až 1989, byl tento region zásadní vzhledem ke svému průmyslovému charakteru a pro vládnoucí Komunistickou stranu Československa, byl tak zásadní i z ideologických důvodů. V rámci této podstaty byly průmyslové části regionu podporovány, a to navzdory klesající rentabilitě hornictví a značným problémům podniků těžkého průmyslu. Význam tohoto regionu naopak postupně upadal pod vlivem transformačních procesů z 90. let 20. století, kdy rozsáhlou ekonomickou restrukturalizací, jež přispěla k prudkému poklesu významu regionu dnešního Moravskoslezského kraje. Další podstatnou změnu představovaly širší demokratizační procesy, které nastaly v zemích střední a východní Evropy po roce 1989. Politické, ekonomické a sociální změny otevřely rovněž otázku reforem veřejné správy, kdy jejich součástí byly také souvislosti

spojené s pozdějším přistoupením České republiky do Evropské unie. Decentralizační procesy byly také vyžadovány samotnou Evropskou unií v souvislosti s realizací unijní politiky regionálního rozvoje, (Fiala, Říchová et al. 2002, 10). Na rozdíl od zemí střední a východní Evropy probíhaly v západoevropském prostoru decentralizační procesy v období po roce 1945, přičemž v této části Evropy nabývaly odlišný charakter. Převažujícím motivem pro řadu západoevropských států byly především ekonomické důvody, ale pokud tyto důvody porovnáme s ostatními, najdeme řadu případů rovněž v jiných oblastech, kupříkladu kulturní, nebo ideologické (Vykoupilová 2007). Postupně tak decentralizační procesy znamenaly postupnou erozi politické moci, přičemž do rozhodovacích procesů byli postupně zahrnováni kromě nadnárodních aktérů, také aktéři, působící na regionální a lokální úrovni. (Olszewski 2011). Po roce 1989 byly decentralizační procesy rovněž součástí politického vývoje řady zemí střední a východní Evropy.

Bezprostředně v období po volbách v roce 1990 bylo novými politickými aktéry rozhodnuto o dočasném zrušení dosavadních krajských úřadů, a nová podoba regionální struktury měla být přijata v průběhu dalších let. Po rozdělení Československa, v souvislosti s přijetím ústavy samostatné České republiky, byla v toto dokumentu explicitně uvedena existence tzv. „vyšších územně samosprávných celků“, a to i přes to, že v době vzniku samostatné České republiky vyšší územně samosprávné celky ustaveny nebyly. Po volbách v roce 1996 byla znovuoživena debata o reformě veřejné správy a v rámci úvah byly zvažovány i kroky vedoucí k výraznější decentralizaci veřejné moci, přičemž mezi hlavními politickými stranami neexistoval konsenzus ohledně počtu budoucích krajů, jejich velikosti a kompetencí. Zásadní mezník představovalo přijetí Ústavního zákona č. 347/1997 Sb., na jehož základě bylo ustaveno 13 krajů a byl zakotven statusu Hlavního města Prahy, které rovněž představuje samosprávný kraj a zároveň obec se statusem města. (Valeš 2006) Ústavní zákon vymezil území jednotlivých krajů, které se skládaly z území okresů. Území dnešního Moravskoslezského kraje, tak bylo vymezeno územími okresů Bruntál, Frýdek-Místek, Nový Jičín, Karviná, Opava a Ostrava-Město. (Čl. 1 § 13, Ústavní zákon č. 347/1997 Sb.). V souvislosti s politickou dohodou hlavních politických stran byla stanovena účinnost tohoto ústavního zákona až k 1. 1. 2000. (Ústavní zákon č. 347/1997 Sb.). V průběhu roku 2000 byly přijaty další zákony, pro fungování krajů byly klíčové. Zákon o krajích č. 129/2000 Sb. Dalším byl Zákon č. 130/2000 Sb. Zákon o volbách do zastupitelstev krajů a o změně zákona, upravujícího volby krajských zastupitelstev. Podle tohoto zákona se měly uskutečnit volby do krajských zastupitelstev, které byly vypsány na 12. listopad 2000. (Gabal'ová 2012, 8) Poslední fáze reorganizace české veřejné správy byla uskutečněna v dalších letech, kdy k 1. 1. 2003 byly zrušeny okresní úřady, do té doby vykonávající přenesenou působnost. Nově byly navýšeny v oblasti přenesené působnosti kompetence obcí a krajů. Přestože se jednalo o zásadní kroky, které upravovaly kompetence mezi všemi stupni veřejné správy, objevovala se kritika na nové teritoriální aspekty nové krajské struktury, které patřily do značné disproporce mezi jednotlivými kraji, především z hlediska „rozlohy, spádovosti, počtu obyvatel, což se vztahovalo zejména na nejméně lidnaté kraje, které měly nižší počet obyvatel, než některé lidnatější okresy, jako např. Karlovarský nebo Liberecký kraj. Rozdíly mezi kraji převažovaly i v jejich ekonomické výkonnosti. Problematickou se ukázala být i skutečnost, že řada krajů nesplňovala kritéria pro to, aby mohly být samostatnými jednotkami NUTS II, proto došlo ke sloučení dvou až tří krajů do této jednotky. Pouze Hlavní město Praha, Moravskoslezský a Středočeský kraj tvoří samostatnou jednotku NUTS II. Některé problémy vyplývaly ze skutečnosti, že reforma veřejné správy, která vedla mimo jiné i k ustavení současných krajů nevycházela „zdola“ a v prvních období veřejné diskuse dominovala spíše otázka počtu budoucích krajů a jejich hranic, aniž by byla výrazněji reflektována otázka jejich kompetencí“ (Vomlela 2021).

I přes tyto změny představuje Česká republika jeden z nejvíce centralizovaných států současné Evropské unie. Pozice současných krajů je také ovlivněna absencí dlouholeté tradice, přesto se kraje a jejich političtí představitelé často stávají důležitým mediátorem mezi představiteli lokální a celostátní úrovně (Říchová 2015). Podstatný faktor, vedoucí k posílení role regionů, představuje dynamika politické soutěže mezi celostátními parlamentními politickými stranami, které se v minulosti prosazovaly i na úroveň krajů, v níž stále sehrávají klíčovou úlohu. Jejich

dominance na regionální úrovni znamenala zvýšení vlivu regionálních úrovní ve vnitřních strukturách samotných parlamentních politických stran, což umožnilo zvýšení vlivu nejrůznějších regionálních zájmů. (Ryšavý & Lysek 2018), čemuž napomohly samotné parlamentní strany, jelikož často změnilly své vnitřní struktury, a cílem tak bylo dosáhnout těsnějších vazeb na krajské samosprávy (Spáč et al., 2018). Vliv regionálních aktérů tak značně zesílil, a to zejména u politických stran, které můžeme považovat za „tradiční“ – Občanská demokratická strana, Křesťansko-demokratická unie – Československá strana lidová, Česká strana sociálně demokratická (od roku 2023 Sociální demokracie) a Komunistická strana Čech a Moravy.

Dalším faktorem, umožňující výraznější neformální prosazování politických zájmů z regionální úrovně je, že v českém politickém prostředí se stal velmi rozšířený efekt kumulace mandátů, především volených zástupců na nejrůznějších úrovních, jak je dokládají výzkumy regionálních politických elit (např. (Ryšavý 2007a, 2007b, 2012, 2013, a v případě Moravskoslezského kraje Vomlela, Hušek 2014, Vomlela 2000, 2021). Dalším významným faktorem je ustavování koalic na úrovni krajů. Po roce 2000, kdy proběhly první volby do zastupitelstev, a následně byly zvoleny první rady krajů a první hejtmani, převažovala období, která můžeme označit jako období rozdílných politických reprezentací na úrovni krajů s těmi, kteří působí na centrální úrovni. První krajská koalice v Moravskoslezském kraji byla sestavena Občanskou demokratickou stranou (ODS), a jejími partnery, kteří se na čtyřleté období stali zástupci tzv. „čtyřkoalice“ se Sdružení nezávislých kandidátů (SNK) (Vomlela, 2014), přičemž na celostátní úrovni byla mezi lety 1998 a 2002 jednobarevná vláda České strany sociálně demokratické (ČSSD), která vládla za podpory ODS na základě tzv. „opoziční smlouvy“. (Bureš et al., 2012). V dalším období, po vypovězení opoziční smlouvy byla sestavena vláda pod vedením ČSSD společně s Křesťansko-demokratickou stranou – Československou stranou lidovou (KDU-ČSL) a Uníí Svobody, přičemž na krajské úrovni v Moravskoslezském kraji byla zformována podobná koalice, jako v předchozím období. Mezi lety 2004-2008 ji zformovaly ODS a KDU-ČSL. (Vomlela 2014). Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky Parlamentní volby v roce 2006 znamenaly obtíže pro zformování vlády na další období. Výsledkem této situace bylo vytvoření dvou vlád, vedených tehdejšími předsedy ODS Mirkem Topolánkem. Teprve jeho druhá vláda získala důvěru poslanecké sněmovny, ale v roce 2009 jí byla vyslovena nedůvěra. Tento proces byl iniciován tehdy opoziční ČSSD, která dosáhla velmi výrazného úspěchu ve volbách do zastupitelstev krajů v předchozím roce. V roce 2008 zvítězila rovněž v Moravskoslezském kraji a po dvě funkční období zformovala koalici s Komunistickou stranou Čech a Moravy (KSČM) (Vomlela 2014), zároveň platí, že ČSSD byla opoziční stranou na celostátní úrovni do roku 2013, kdy zvítězila v předčasných parlamentních volbách a zformovala koalici společně s ANO 2011 a KDU-ČSL. Tyto volby však znamenaly zásadní změny preferencí voličů a projevíly se i následujících volbách do zastupitelstev krajů, které znamenaly zásadní změny politické reprezentace Moravskoslezského kraje. ČSSD v těchto volbách byla druhá za vítězným ANO 2011, které získalo více než 35 % hlasů a novým hejtnanem se stal Ivo Vondrák, který vedl kandidátní listinu tohoto hnutí. V roce 2020 zvítězilo ve volbách do zastupitelstva Moravskoslezského kraje opětovně ANO a utvořilo koalici s ODS, TOP09 a KDU-ČSL, doplněnou o ČSSD. Zejména v posledních letech docházelo k výraznějšímu pronikání regionálních zájmů, reprezentovaných krajskými politiky, na celostátní úroveň, což bylo způsobeno skutečností, že vedení krajů byla reprezentována politickými představiteli stran, které byly součástí vládních koalic na celostátní úrovni. Zároveň také docházelo k situaci, kdy byly tyto koalice utvářeny politickými subjekty, které na celostátní úrovni z různých důvodů ve vládní koalici nespolupracovali. Jedná se zejména o období 2008 až 2016, tedy koalici v Moravskoslezském kraji, kterou opakovaně utvořila ČSSD společně s KSČM, přičemž vedení ČSSD vždy spolupráci s Komunistickou stranou Čech a Moravy na celostátní úrovni opakovaně od 90. let 20. století vylučovalo. Dalším příkladem takovýchto koalic jsou dvě koalice utvořené vítězným ANO, které spolupracovalo rovněž se stranami současné vládní koalice na celostátní úrovni, vůči nimž je ANO v opozici. Tyto odlišnosti jsou zapříčiněny odlišnými vazbami mezi regionálními aktéry a také skutečností, že krajské prostředí je spíše konsensuálním, což dokládají některé výzkumy. Volební programy jednotlivých politických stran v krajských volbách jsou v mnohých oblastech, zejména těch, které se přímo dotýkají nepřilíši

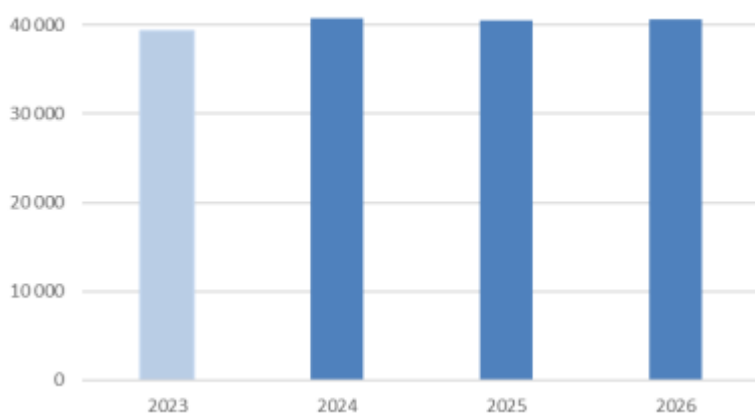
výrazných kompetencí krajů, velice podobné. (Spáč et al., 2018) „Velmi výrazný prostor získávají různé iniciativy, které jsou spojeny s politikou regionálního rozvoje, která je jedním ze zásadních nástrojů EU. V podstatě se také ukázalo, že snahy o vyrovnávání ekonomických a sociálních rozdílů mezi jednotlivými regiony, se stávají stále složitějšími.“ (Vomlela 2021). Zároveň platí, že postavení krajů je ve srovnání s podobnými celky v jiných státech Evropské unie spíše slabší, a že příjmy krajů nejsou často pro realizaci krajské politiky dostačující a kraje jsou často závislé na nejrůznějších dotacích ze státních fondů a ze státního rozpočtu (Říchová 2015).

IV. Rozpočet Moravskoslezského kraje

V návaznosti na výše uvedené a přímo kapitolu III. týkající se politického prostoru, je z pohledu autorů textu žádoucí ještě upozornit na finanční možnosti týkající se vymezeného území. Moravskoslezský kraj je z dlouhodobého hlediska jedním z rozvíjejících se oblastí, a to nejen díky přítomnosti poměrně značného počtu vysokých škol, ale také z pohledu samostatně významných oblastí Ostravska. Na stránkách vybraného území je publikováno, že Moravskoslezský kraj tak má nejvyšší možné ratingové hodnocení při současně nastaveném modelu financování krajů v České republice, což jen dokazuje návaznost na střednědobý výhled rozpočtu kraje pro rok 2024-2026 (dále jen výhled). Uvedený výhled vychází převážně ze strategických dokumentů kraje a v podstatě navazuje na aktuální rozpočet kraje pro rok 2023. Základním dlouhodobým dokumentem kraje je samozřejmě Strategie rozvoje Moravskoslezského kraje na léta 2019-2027, kterou schválilo zastupitelstvo. Prioritně strategie vychází z dlouhodobé vize, určující prioritní témata rozvoje, dále stanovuje strategické oblasti změn, kterých chce kraj dosáhnout a navrhuje například opatření a typové aktivity, včetně návrhu strategických projektů, která mohou mimo jiné vést k dosažení cílů. Je také důležité upozornit, že výhled naplňuje programové prohlášení rady kraje VIZE 2023 koaliční program pro Moravskoslezský kraj. (Střednědobý výhled rozpočtu Moravskoslezského kraje na léta 2024–2026, 2023)

Obecně výhled také upozorňuje na pokles ekonomiky v roce 2023 vyvolaném zhoršující se finanční situací domácností i firem. Tzv. ochlazení zahraniční poptávky a doznívání problémů v globálních řetězcích je pak predikováno od roku 2024 spolu s pozvolným obnovením ekonomického růstu. Pozitivní pohled tedy můžeme vidět oproti roku 2023 v postupném mírném meziročním růstu objemu rozpočtů vyvolaným vyšším inkasem sdílených daní a využitím nových příležitostí díky programovému období 2021-2027. Z tohoto pohledu je velmi zajímavý graf č. 1 Vývoj výhledu v jednotlivých letech (v mil. Kč)

Graf č. 1 Vývoj výhledu v jednotlivých letech (v mil. Kč)

Zdroj: Střednědobý výhled rozpočtu Moravskoslezského kraje na léta 2024–2026, 2023.

Dle výše uvedeného grafu je pak zajímavým trendem mírný nárůst objemu rozpočtů v jednotlivých letech, a to oproti roku 2023. To je dáno převážně tím, že v předcházejících letech byl rozpočet ovlivněn hlavně realizací významných víceletých investičních akcí kraje. Jako pozitivní se jeví také

rok 2026, který je v současné době plánovaný jako přebytkový rozpočet, a to v souvislosti s přijetím dotací z operačních programů.

Samostatná kapitola o rozpočtu kraje je pojata jen orientačně, a to s ohledem na výše uvedené téma, nicméně, co je ještě dle autorů důležité zmínit, je rozpočtová vize kraje, která uvádí, že významnou součástí rozpočtu kraje v jednotlivých letech jsou a budou dotace ze státního rozpočtu. Výhled proto obsahuje očekávané dotace ze státního rozpočtu vycházející z úrovně roku 2022, a to za předpokladu, že stát splní své povinnosti a zajistí například dostatečnou úroveň financování platů učitelů, sociálních služeb nebo zdravotnictví prostřednictvím úhradové vyhlášky. Vedle těchto dotací výhled opět upozorňuje na to, že bude dále možné ve sledovaném období využít další programy vyhlášené příslušnými ministerstvy na vybrané roky. (Střednědobý výhled rozpočtu Moravskoslezského kraje na léta 2024–2026, 2023)

IV. Závěr

To, co v uvedeném textu nebylo zmíněno, ale je považováno za značný zásah do ekonomického a hospodářského prostoru v rámci nejen České republiky, je počátek roku 2020, kdy Koronavirus zasadil světové ekonomice a podnikání ránu, která ovlivnila jak podnikatele, tak samostatný rozpočet/rozpočty státu. Touto situací se zásadně změnily celkové podmínky pro podnikání, ale také pro hospodaření krajů. Vzhledem k tomu, že v České republice podnikatelé malých a středních firem tvoří 99 % a zaměstnávají kolem 62 % všech zaměstnanců v zemi, je zřejmé, že jejich fungování je pro ekonomiku klíčové, a jejich existence poměrně značně snižuje hrozbu pasti středního příjmu. Situace, která však nastala, vedla k zamyšlení nad novým řešením problémů a posuzováním dané situace. Řešení této problematiky přineslo nápady dopadající pozitivně například i na udržitelnost, tedy efektivnější využívání zdrojů, podporu spolupráce, mobilitu, digitalizaci a inovaci. Z uvedeného můžeme vydefinovat následující momenty ohrožení celé ekonomiky, což jsou například:

Stagnace inovací – v tomto případě se jedná o problém celé ekonomiky státu. Nedostatečná podpora inovací, která je spojena s dalšími aspekty jako je například vzdělání na všech úrovních a vede k ohrožení pasti středního příjmu.

Stagnace vzdělávání – s tímto ohrožením souvisí celý systém vzdělávání, a to nejen v České republice. Podpora kreativního myšlení učebního, středoškolského a vysokoškolského vzdělávání ve spolupráci s praxí je žádoucí. Opak vede k ohrožení pasti středního příjmu.

Stagnace právní úpravy – ohrožení nedostatečnou a neaktualizovanou legislativní problematikou, která nereaguje na aktuální dění ve společnosti a trhu (regionálního, státního i celosvětového), ale vede k ohrožení pasti středního příjmu.

Uvedená rizika jsou jen nástinem problematiky, která sebou nese mnohdy hlubší problémy, to platí rovněž i ve vztahu k trhu práce a politice zaměstnanosti, a všeobecné politické situaci v daném státě, respektive v České republice. Na tomto místě se pak otevírá otázka „*Jaké jsou ale příležitosti proto, aby jednotlivé státy, potažmo Česká republika pasti středního příjmu předcházela?*“ Touto otázkou se zabýval mimo jiné také uvedený text, z kterého je možné vydefinovat několik momentů příležitostí, jak pasti středního příjmu předcházet. Autoři textu považují za tyto momenty následující: Vzdělání, informace, legislativa, společenská podpora a tradice.

Vzhledem k prosazování modelu víceúrovňové správy společně s principem subsidiarity napříč celou Evropskou unií, je pro nalezení možností předcházení ohrožení vyplývajícím z pasti středního příjmu. Proto je nezbytná a důležitá spolupráce s dalšími úrovněmi veřejné správy - v případě České republiky s obcemi a kraji. Konstituování krajů byl jeden z nejdůležitějších kroků, které byly součástí rozsáhlé reformy veřejné správy a kraje za dobu své existence prokázaly přirozenou schopnost stát se úspěšnými mediátory, mezi obcemi a centrální úrovní. Navzdory tomu, představuje Česká republika stále jednu s nejméně centralizovaných zemí současné Evropské unie a kraje nemají příliš mnoho prostoru samostatně čelit ohrožením, vyplývajícím z pasti středního příjmu, přesto je schopnost krajských politických elit, prosazovat své zájmy na centrální úrovni vnímána jako jedna

z klíčových, vzhledem k poměrně slabému postavení krajů v politickém prostředí současné České republiky.

Literatura

- Bache, I. & Flinders M. (2004) *Multi-level Governance*, Oxford.
- Becker, G. S. (1993). *Human Capital: a Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education* (3rd ed). Chicago: University of Chicago Press.
- Bureš, J., Charvát, J., Just, P. & Štefek, M (2012), *Česká demokracie po roce 1989*. Institucionální základy českého politického systému. Praha.
- Coase, R. H. (1993). Law and Economics at Chicago. *Journal of Law and Economics*, 36(1), 239–254.
- Evropské hnutí v České republice. (2021). *Vize ČR v roce 2030. Výbor pro socioekonomický rozvoj* (online). Dostupné z: http://www.evropskehnuti.cz/akce/?Action_Id=444
- Fiala, P. & Říchová B. (2002) *Úloha politických aktérů v procesu decentralizace*. Olomouc-Praha.
- Czech Statistical Office (2010). *Czech Republic: Key Macroeconomic Indicators*. Dostupné z [http://www.czso.cz/eng/redakce.nsf/i/macroeconomic_indicators/\\$File/AHLMAKRO.xls](http://www.czso.cz/eng/redakce.nsf/i/macroeconomic_indicators/$File/AHLMAKRO.xls) (10. 12. 2010).
- Gabal'ová, M. (2012). Charakteristika Moravskoslezského kraje. In: Sztwiertnia, R., Kuděla, M. et al. *Lokální politika v Moravskoslezském kraji*. Slezská univerzita v Opavě.
- Havlíček, K. & Kašík, M. (2005). *Marketingové řízení malých a středních podniků*. Praha: Management Press.
- Holmes, S. (1988). Precommitment and the Paradox of Democracy. In Elster, R., Slagstad, R. (eds.). *Constitutionalism and Democracy* (1st ed). Cambridge: Cambridge University Press.
- Kamusella, T (2009). *The Politics of Language and Nationalism in Modern Central Europe*, New York. Palgrave Macmillan,
- MSK (2023). *Střednědobý výhled rozpočtu Moravskoslezského kraje na léta 2024–2026*. Dostupné z: <https://www.msk.cz/assets/kraj/finance/1-strednedoby-vyhled-rozpocetu-msk-na-leta-2024-2026--textova-cast.pdf>.
- Novotný, J.& Suchánek, P. (2004). *Nauka o podniku I*. Brno: Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta.
- Olszewski, E., (2011) Globalizacja i państwo narodowe. In Gołoś, M, Kasińska-Metryka, A., *Europa Regionów*. Toruń.
- Przybylová, B. (2013) *Ostrava*, Praha.
- Rada pro rozvoj podnikatelského prostředí* (2007). Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1456/jaro2007/PRRPP/um/3584282/Kapitola_1__2_a_4_-_nastin.pdf
- Ryšavý, D., (2012), Czech Counties after a Dozen Years of Regionalization: Continuity and Novelty after County Elections. In *Regional and Federal Studies*, roč. 23(5).
- Ryšavý, D. (2013) Konflikty a krajská samospráva – ustavení, obsazení a politiky. In Lužný, D., (ed). *Sociální konflikty: sociologická a andragogická perspektivy*. Olomouc.
- Ryšavý, D., (2007a) První generace regionálních politických lídrů. In *Sociální studia*, 4(1–2).
- Ryšavý, D. (2007b) Regionální politické elity – zrod, charakter, důsledky. In *Sociologický časopis*, 43(5).
- Ryšavý, D. & Lysek, J., (2018): Empowering through regional funds? The impact of Europe on

subnational governance in the Czech Republic, In *Regional & Federal Studies*, 28, (4).

Říchová, B., Jüpner, P., Riegl, M. & Švec, K.(2015) *Analýza politiky a političtí aktéři. Možnosti a limity aplikace teorií.v příkladech*. Praha.

Spáč, P., Voda, P., Balík, S. & Pink, M., (2018) Politika vykrmování na regionální úrovni. Příklad dotací pro obce ve Středočeském kraji. In *Sociologický časopis* 54(4).

The World Bank. (2018). *Doing Business 2019 (online)*. Dostupné z: <https://www.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-2019>

Valeš, L. et al., (2006) *Politologické aspekty veřejné správy*. Plzeň.

Vykoupilová, H. *Víceúrovňové vládnutí v Evropě: koncepce, modely, typy*, Brno 2007.

Vomlela, L., (2014)., Charakteristika regionální politické úrovně v Česku a Polsku v kontextu Moravskoslezského kraje a Slezského vojvodství. In Vomlela, L., Hušek, P. et al. *Regionální politické elity v Moravskoslezském kraji a Slezském vojvodství v letech 2000–2012*. Slezská univerzita v Opavě.

Vomlela, L., (2020) Proměny regionálních politických elit v Moravskoslezském kraji. In Kamrádová, L., Sciskalová, M., (eds). *Role veřejné správy v každodenním občanském životě*. Slezská univerzita v Opavě.

Vomlela, L., (2014) Regionální elity v Moravskoslezském kraji a Slezském vojvodství. In Vomlela, L., Hušek, P. et al. *Regionální politické elity v Moravskoslezském kraji a Slezském vojvodství v letech 2000–2012*. Slezská univerzita v Opavě.

Vomlela, L. & Riedel, R. (eds) (2021) *Slezsko a problematika pasti středního příjmu. České a polské regionální perspektivy*, Slezská univerzita v Opavě.